

AUTISME EN MONDZORG

Informatie en tips voor mondzorgverleners

AUTISME: EEN SOMS ONZICHTBARE HANDICAP

Autisme komt bij ongeveer 1% van de Nederlandse bevolking voor. Dat betekent dat iedere mondzorgverlener in de algemene praktijk mensen met een stoornis in het autistisch spectrum behandelt. Soms merkt u niets van deze stoornis. Maar er zijn ook mensen met autisme die heel anders reageren dan u gewend bent. Deze brochure geeft u een aantal praktische tips hoe u in de behandeling kunt aansluiten op de problemen die mensen met autisme bij de mondverzorging kunnen ervaren.

AUTISME IN HET KORT

Autisme omvat een breed spectrum aan stoornissen. Sommige mensen met autisme zijn zeer intelligent, anderen functioneren op verstandelijk beperkt niveau. Er zijn mensen met autisme die niet spreken, anderen praten aan één stuk door. Bij sommigen valt direct het bijzondere gedrag op, bij anderen blijft de beperking lang verborgen.

Wat alle mensen met autisme gemeenschappelijk hebben, is dat er veel indrukken binnen komen die ze maar moeilijk een plek kunnen geven. Daardoor ervaren ze hun omgeving als chaotisch en zoeken ze vaak houvast in vaste patronen en rituelen.

HOE ERVAART IEMAND MET AUTISME DE TANDARTS?

Als de wereld complex en chaotisch is, heeft dat gevolgen voor de behandeling. Alleen al de reis naar de praktijk kan spannend zijn: wat kan er onderweg allemaal gebeuren? Maar vooral: wat komt er daarna? Wie ga ik ontmoeten, hoe ziet de behandelkamer er uit, wat

wordt er van mij verwacht? Dat is voor iedere nieuwe patiënt al spannend, maar mensen met autisme kunnen vooraf nachten wakker liggen omdat ze geen 'plaatje in hun hoofd hebben' van wat ze kunnen verwachten.

WAT KUNT U VERWACHTEN ALS MONDZORGVERLENER?

Er zijn patiënten met autisme die zich zo gedragen zoals u ook van uw andere patiënten gewend bent. Mogelijk hebben ze als gevolg van eerdere bezoeken aan (mond)zorgverleners ook al bepaalde patronen opgebouwd. Anderen vallen direct op doordat ze 'anders dan anders' reageren. Zoals:

- De patiënt heeft extra tijd nodig om binnen te komen en vervolgens zijn jas op te hangen, hij past een bepaald ritueel toe want alles moet 'kloppen'.

Essentieel voor autismevriendelijke mondzorg:

- tempo aanpassen in handelen en communicatie
- structuur bieden
- duidelijkheid scheppen/voorspelbaar werken

- De patiënt gaat niet direct in de stoel zitten, maar wacht af totdat u een opdracht geeft.
- Het valt op dat de patiënt bepaalde rituelen hanteert, opvallende bewegingen of geluiden maakt en/of tics vertoont.
- De patiënt begint een gesprek over een specifiek detail in de behandelkamer, bijvoorbeeld een foto aan de muur of over de vraag hoeveel energie de lamp bij de stoel verbruikt.
- De patiënt stelt privé-vragen aan u, zoals de vraag of u een auto hebt en hoeveel kilometer die auto heeft gereden.
- De patiënt spreekt opvallend luid of juist heel erg zacht.
- De patiënt reageert sterk op licht, geluid, geur, smaak, op aanraking en op beweging.

- Het kost veel tijd voordat de patiënt begrijpt wat u bedoelt en/of voordat hij/zij u antwoord geeft.
- De patiënt wil tot in detail weten hoe een bepaalde behandeling verloopt en wat de risico's zijn.

HET EERSTE DOEL: EEN VEILIGE STOEL

Patiënten met autisme worden nogal eens ervaren als weinig coöperatief. Het is belangrijk dat de moeizame behandeling niet als onwil van de patiënt wordt gezien. Het niet meewerken is meestal een gevolg van een ervaren onduidelijkheid. Een boze reactie van de patiënt klinkt onprettig, maar achter die boosheid zit vaak vooral angst ('ik ben niet boos, maar ik ben bang'). Vaak is het mogelijk om door middel

van rust (meer tijd nemen) en voorspelbaarheid tot herstel van het contact te komen. Het eerste doel is een veilige stoel, van daaruit kan worden gewerkt aan verdere stappen.

EEN PATIËNT MET AUTISME NEEMT TAAL
VAAK LETTERLIJK. WANNEER U ZEGT
"IK GA EVEN NAAR JE TANDEN KIJKEN",
VERWACHT HIJ DAT U GAAT KIJKEN.
EN NIET DAT U MET INSTRUMENTEN
IN ZIJN MOND GAAT.

AANDACHTSPUNTEN VOORAFGAAND AAN DE BEHANDELING

Omdat het vinden van een goede behandelwijze bij de mondverzorging bij mensen met autisme nogal eens moeite kost is een goede intake erg belangrijk. Het kan verstandig zijn om vooraf informatie op te vragen. Op die manier kunt u mogelijk vooraf al op een aantal ideeën komen hoe de patiënt het beste benaderd kan worden.

Daarnaast kunnen patronen die thuis worden toegepast rond de mondzorg inzicht geven in welke gewoonten mogelijk helpen 'rond de stoel'.

10 TIPS

1. Houd er rekening mee dat overgangen moeite kosten (het binnenkomen kan al een hele stap zijn). Maak daarom kleine stappen.
2. Pas het tempo aan: geef de patiënt tijd om te verwerken wat er gebeurt en wat u zegt ('show-stop, tell-stop, feel-stop, do-stop'; de vertraagde versie van 'tell, show, feel, do').
3. Geef de patiënt het gevoel dat hij invloed heeft op de behandeling (bijv. door een stopteken af te spreken).
4. Laat zien wat er bedoeld wordt. Doseer de informatie. Mensen met autisme hebben moeite met het tempo van ons taalgebruik en ze vatten woorden soms ook letterlijk op. Gebruik minder woorden, geef de tijd om te antwoorden en laat meer zien ('visualisaties'). Dat kunnen foto's, pictogrammen of tekeningen zijn. Lange zinnen zijn voor veel mensen met autisme moeilijk te volgen.
5. Veel mensen met autisme hebben last van overgevoelige zintuigen. Ook ondergevoeligheid komt voor, dat kan bijvoorbeeld tot uiting komen in te hard poetsen. Probeer een beeld te krijgen van het zogenaamde zintuiglijk profiel van de patiënt (bijv. overgevoeligheid voor licht, geluid, smaak, geur).
6. Doe één ding tegelijk. Probeer te voorkomen dat de patiënt zich op meerdere dingen tegelijk moet concentreren.
7. Maak gebruik van vertrouwde patronen, bouw rituelen in. Gebruik tijdens een volgende behandeling eerst de stappen van de vorige behandeling en ga daarna zo nodig verder met een nieuw stukje behandeling.
8. Maak de tijd inzichtelijk (niet 'even' of 'straks', of 'bijna klaar', maar 'nog één keer' en 'nog tien tellen').

9. Zorg voor overzicht (een opgeruimde kamer en even geen radio en telefoon).
10. Wees duidelijk over wie de regie heeft (geen instructies door verschillende personen).

DUIDELIJKHEID IS ESSENTIEEL

Omdat voorspelbaarheid een belangrijk aspect is om de angst te beperken, lichten we één aspect nader toe. Duidelijkheid is essentieel voor optimale coöperatie. Hiertoe kunt u conform de zogenaamde 'Geef mij de 5'-methode goede uitleg geven over:

1. Wat u gaat doen.
2. Waar u behandelt.
3. Hoe u de behandeling doet. Laat alle (tussen)stappen zien van de behandeling en de te gebruiken materialen.
4. Wanneer u behandelt. Op welk moment én hoe lang het duurt (gebruik van een klok of een timer is handig).
5. Wie er bij zijn.

Pas als de terugkerende activiteiten volgens een vast patroon en gestructureerd verlopen, kunt u gaan werken aan meer flexibiliteit in de behandelingen. Voor sommige patiënten is het belangrijk dat de behandeling met een vast ritueel wordt begonnen en ook weer op een vertrouwde manier wordt afgesloten (bijvoorbeeld beginnen met het ritueel van de tanden tellen en afsluiten met een high five en het uitzoeken van een beloning).

WERK SAMEN MET OUDERS EN BEGELEIDERS

U hoeft als behandelaar niet zelf het wiel uit te vinden. Een goede intake is het halve werk. Soms kan de patiënt u heel veel vertellen over wat er wél of niet bij hem of haar werkt. Maar ook ouders en begeleiders kunnen sleutelfiguren zijn. Benut hun kennis en ervaring, o.a. op het gebied van communicatie, tempo, het belang van vaste rituelen en de zintuiglijke onder- of overgevoeligheid. Bedenk dat het rust geeft wanneer informatie over de patiënt is ingewonnen alvorens de patiënt zelf bij het bezoek aanwezig is.

“DE TANDARTS BEHANDELDE MIJ HEEL LIEF. TOCH WAREN DE PRIKKELS HEEL INTENS: LUISTEREN NAAR DE TANDARTS, HET GEBROM VAN EEN VENTILATOR, DE LAMPEN AAN HET PLAFOND, GELUIDEN BUITEN, KIJKENDE OGEN NAAR MIJ, GEVOEL VAN DINGEN IN M’N MOND...”

SAMENVATTEND

Voor mensen met autisme is de wereld vaak complex. Daarom is het belangrijk om oog te hebben voor de wijze waarop de behandeling beter voorspelbaar wordt. Wie meer overzicht heeft over wat er gaat gebeuren is vaak minder angstig.

Het is essentieel dat de tandartsstoel met het bijbehorende team als veilig wordt ervaren tijdens de eerste controles. Pas als die stap als veilig wordt ervaren, kunnen vervolgstappen bij de behandeling overwogen worden.

Als behandeling binnen een reguliere praktijk te complex blijkt te zijn, adviseren we verwijzing naar een gespecialiseerde praktijk.

WEES CONCREET. DUS NIET "WE ZIJN ZO KLAAR!" MAAR "DIT GAAT 20 TELLEN DUREN."

MEER INFORMATIE

Er zijn diverse hulpmiddelen beschikbaar om u te helpen bij het behandelen van patiënten met autisme, zoals een korte video met tips, fotoseries, pictogrammen en filmpjes die de behandeling kunnen ondersteunen.

U vindt een aantal hulpmiddelen op www.knmt.nl/autisme

Werkgroep Autismevriendelijke Mondzorg
De "Werkgroep Autismevriendelijke Mondzorg" wil een impuls geven aan mondzorg voor mensen met een autismespectrumstoornis (ASS). Zij is een schakel tussen wetenschappelijk onderzoek en dagelijkse praktijk van mondzorgverleners, cliënten en hun begeleiders.

Kijk voor meer informatie op www.autismevriendelijkemondzorg.nl

OVER DEZE UITGAVE

Deze uitgave is bedoeld om mondzorgverleners te helpen met de begeleiding en de behandeling van patiënten met autisme (ASS).

AUTEURS

Werkgroep Autismevriendelijke Mondzorg met bijzondere dank aan H. Algra, GZ-psycholoog en orthopedagoog en A. Riem, tandarts-pedodontoloog.

UITGEVER

Koninklijke Nederlandse Maatschappij tot bevordering der Tandheelkunde (KNMT)

VRAGEN

Heeft u vragen en wilt u meer weten naar aanleiding van deze uitgave? Neem dan gerust contact op met de Werkgroep Autismevriendelijke Mondzorg via www.autismevriendelijkemondzorg.nl

Maart 2019

📡 www.knmt.nl/autisme
@ info@knmt.nl